

BABEŞ-BOLYAI TUDOMÁNYEGYETEM

**POLITIKA, KÖZIGAZGATÁS ÉS
KOMMUNIKÁCIÓTUDOMÁNYI KAR**

A RÁDIÓS SZÖVEGALKOTÁS ÉS SZÖVEGMONDÁS ÖSSZEFÜGGÉSEI

**Nyelvhasználati jelenségek a regionális
közszolgálati rádióban**

- tézisek -

Témavezető

Prof. Dr. CSEKE PÉTER

Doktorandusz

ERDEI EDIT- ZSUZSÁNNA

(László)

Kolozsvár

2011

Tartalomjegyzék

Bevezető

I. Rádiós kommunikáció

1. Médiakommunikáció. Alapvető jellemzők és funkciók

2. A rádiós kommunikáció sajátosságai

2.1. A rádiós kommunikáció szintjei

3. Közszolgálatosság és nyelvhasználat

3.1. A közszolgálatosság jellemzői

3.2. A közszolgálatosság identitásválsága

3.3. Közszolgálatosság a Marosvásárhelyi Regionális Rádióban

3.3.1. Hírtémák és hírforrások a regionális közszolgálati rádióban

3.3.1.1. A kereskedelmi stílus hatása közszolgálati hírműsorra

3.3.2. Visszaszoruló rádiós műfajok és műsorok

3.3.2.1. Hagyományápoló szakrovatok a Marosvásárhelyi Rádióban és a Kolozsvári Rádióban

3.4. A regionális közszolgálati rádió nyelvi normája

4. A rádiós beszéd

4.1. Beszédtípusok és rádiós beszédhelyzetek

4.2. A szupraszegmentális eszközök rendszere és szerepe

4.3. A rádiós beszédalkalmasság kritériumai

4.4. Rádiós műsorvezetés. F-törvények

II. A rádiós szövegalkotás és szövegmondás összefüggéseit vizsgáló módszerek

III. Esettanulmányok és vizsgálatok. Kérdőíves felmérések. Percepciós tesztek

1. Fiatalok rádióhallgatói szokásai és elvárásai. Egy felmérés tapasztalatai

2. Nyelvhasználati jelenségek a marosvásárhelyi közszolgálati rádióban

3. A rádiós hírek szövegalkotásának és szövegmondásának összefüggései

3.1. A rádióhírek megszövegezése. Szerkezeti, tartalmi és nyelvi követelmények

3.2. Hírszövegek elemzése, átszerkesztése a Marosvásárhelyi Rádió híryanagái alapján

3.3. A hírolvasás és hírmegértés összefüggéseinek vizsgálata

4. Különböző műfajú rádiós szövegek felolvasása. A megszövegezés és meghangosítás összefüggései

4.1. A hang metakommunikatív jellegének vizsgálata

4.2. Publicisztikai szövegek meghangosítása. A téma, a tartalom és az interpretáció összefüggéseinek vizsgálata

IV. Összegzés. A dolgozat tézisei

V. Könyvészet

VI. Függelék. Audiómelléletek (CD)

1. A dolgozat célkitűzése és a téma körülhatárolása

Az egyén a világról és önmagáról szerzett ismereteinek egyre nagyobb részét közvetett módon gyűjti be, lényeges kérdés tehát, hogy a média különböző csatornáin keresztül áramló információk mennyire hitelesek, világosak, érthetőek, rögzíthetőek. Ma, amikor hatalmas mennyiségű információáradat zúdul ránk, egyre változatosabb közvetítő felületeken, a megbízható tájékozódás követelménye még inkább kihangsúlyozódik. A rádióban azonban a verbális üzenet mellől elmaradnak azok a nonverbális eszközök, amelyek a hallgató számára segítenék a megértést, a befogadást: a mimika, a gesztus, a tekintet. Mindezt a hiányt a rádiós beszélőnek a hangjával és a megszövegezés módjával kell pótolnia.¹ A rádiós újságírók – bár üzeneteiket, „termékeiket” másoknak szánják és továbbítják – nincsenek mindig kellőképpen tisztában a befogadói oldal „természetével”, a címzettben, a rádióhallgatóban zajló dekódolási folyamatokkal, az üzenetmegértést serkentő és gátló mechanizmusokkal.

Dolgozatunk célja megvizsgálni e kérdés komplex összefüggéseit, a romániai regionális közzérádiók – kiemelten a Marosvásárhelyi Rádió – magyar nyelvű adásaiban. A területi közzérádiókban az elhangzó anyagok egy jelentős része írott alapról szólal meg. A Marosvásárhelyi Regionális Rádióban például a napi 420 perc adásidőből megközelítőleg 130 percet (több mint 30%-ot) tesznek ki az írott alapról megszólaló szövegek (hírek, közlemények, felkonferáló, műsorvezetői szövegek, művelődési rendezvényajánlók, jegyzetek, kommentárok, stb.).

Felmerül a kérdés, hogy az írott alapról megszólaló rádiós szövegek (hírek, publicisztikai műfajok) esetében mi az, ami döntő módon meghatározza a percepciót; mi az, ami leginkább segíti-serkenti és mi az, ami leginkább gátolja az üzenet hatékony megértését? Milyen szerepe van a közölt információk hírértékének, a szöveg szerkezetének és a meghangosítás (felolvasás) módjának? Milyen érzelmi viszonyulást vált ki a hallgatóból a gyors illetve lassú tempójú szöveginterpretáció? A kérdések megválaszolására vizsgálatokat végeztünk. Fontosnak tartottuk ugyanakkor a vizsgált jelenségek rendszerszemléletű megközelítését is, azoknak a folyamatoknak a felvázolását (médiapiaci hírverseny, közszolgálati identitásválsága, képzési hiányosságok, stb.),

¹ Vö. Wacha, 1999, 220.

amelyek komoly hatást gyakorolnak a rádiós kommunikáció egészére; a kisebbségi hangzó közmédiát megzavarhatják sajátos funkciói (például hagyományápolás, nyelvi minta) ellátásában.

2. A kutatás hipotézisei

2.1. Feltételezem, hogy a rádióhírek megértésében, elsősorban a figyelem felkeltésében és fenntartásában fontos szerepe van a közölt információk hírértékének (mennyire fontos, érdekes a hír, illetve mennyire érinti közelről a hallgatót), ugyanakkor a hírek megszövegezésének. A fülre szerkesztett, pontos, világos megfogalmazás az értő-értető meghangosítás alapja.

2.2. Feltételezem, hogy a képi, láttató szövegalkotás elősegíti a helyes, adekvát, a tartalomnak és témának megfelelő szöveginterpretációt, a jól megszerkesztett, „jól szabott” rádiós szöveg megköveteli a szabatos, értető, a tartalomnak megfelelő szövegtolmácsolást.

2.3. Feltételezem, hogy a fiatalok – akikről tulajdonképpen lemondott a romániai regionális magyar közrádió az utóbbi évtizedben – igénylik, elvárják a nekik, a hozzájuk szóló tematikus műsorokat, nem csak zenét és rövid információkat várnak a rádiótól. Feltételezem továbbá, hogy a fiatalok kiemelt szerepet tulajdonítanak a rádiós beszélő hangi adottságainak, a rádióbemondó hangszínének, a hang érzelmi-emocionális töltetének.

2.4. Feltételezem, hogy a fiatalok – az életkorukból adódó dinamizmusuk, lendületességük ellenére – kiemelten vonzó tulajdonságnak tartják a nyugodt rádiós hangot és a normál tempójú rádiós beszédet.

2.5. Feltételezem, hogy a hangban rejlő színárnyalatok tudatosan (gyakorlás révén) előhívhatók és felismerhetően megjeleníthetők.

2.6. Feltételezem, hogy a rádióban elhangzó publicisztikai szövegek felolvasásának módja mindenekelőtt érzelmi viszonyulást vált ki a hallgatóból, ez a percepció „kapuja”; az adekvát szöveginterpretáció erősíti a figyelmet és pozitív, befogadó viszonyulást vált ki a hallgatóból, míg a túl gyors vagy a túl lassú beszéd kioltja a hallgató figyelmét, a szöveg érdekes, vonzó témája ellenére.

3. Kutatási módszerek: kérdőíves felmérés, összehasonlító elemzés, percepció és beszédprodukciónak teszt, kísérlet

4. Kulcsfogalmak: regionalitás és közszolgálatosság, nyelvi norma, nyelvhasználat, rádiós szöveg, szövegalkotás, rádiós beszéd, felolvasás, interpretáció, beszédtempó, percepció

5. Fogalom- és szóalkotás: *F-törvény*, *4f+1 törvénye* (a rádiós műsorvezetői és riporter magatartás általános és konkrét pályakövetelményei); *kópé-hír* (betűszó, a szabályos rádiós hír követelményei)

6. A dolgozat felépítése és a fontosabb fejezetek, kutatások rövid szintézise

A dolgozat négy nagy fejezetre tagolódik: az első, elméleti fejezet bemutatja a rádiós kommunikáció alapvető jellemzőit, a közszolgálatosság feladatait és a napjainkban tapasztalható identitásválságát, a visszaszoruló rádiós műfajokat és műsортípusokat, a közszolgálatosság és nyelvhasználat összefüggéseit, különös tekintettel a hazai területi közszolgálati rádiók nyelvhasználatára; a második, módszertani fejezet bemutatja azokat a releváns vizsgálati módszereket és eredményeket, amelyek részben kiindulópontul is szolgáltak a saját kutatásaimhoz, a rádiós szövegalkotás és rádiós szövegmondás összefüggéseinek vizsgálatához; a harmadik fejezetben bemutatom az általam végzett felméréseket, vizsgálatokat, percepció teszteket; a negyedik fejezetben összegzem a kutatások eredményeit, hasznosítható következtetéseit a hazai rádiózás, médiaoktatás, rádiós képzés és továbbképzés számára; végül felvázolom a kutatási téma továbbgondolásának, kibővítésének lehetőségeit.

6.1. A rádiós műsorvezetés F-törvényei

A rádiós szerkesztő-műsorvezetőnek összetett feladatai ellátásában komplex pályakövetelményeknek kell megfelelnie. Én ún. törvényekbe, általános és sajátos követelményrendszerbe foglaltam össze mindazokat a pályakövetelményeket, amelyeket a rádiós újságírónak folyamatosan teljesítenie kell munkája során (szakmai alapállásban és a konkrét műsorvezetői helyzetben). Az általam megfogalmazott ún. „F- törvények” mindezeket az alapkövetelményeket összegzik, a kulcsfogalmak kezdőbetűinek (első hangjának) azonossága („F”, illetve „f”) révén tömören, sűrített formában tartalmazzák, ugyanakkor világosan, érthetően fejezik ki a legfontosabb szakmai és deontológiai követelményeket. Oktatóként azt tapasztalom, hogy a hallgatók szemléletesnek tartják, könnyen megértik és megjegyzik az „F- törvényeket”. Az általános pályakövetelményeket a 4 F törvénye tartalmazza:

4 F törvénye

- 1. FELELŐSSÉG** (szakmai etika)
- 2. FELKÉSZÜLTSG**
- 3. FIGYELEM**
- 4. FEGYELMEZETTSÉG** (mentális, pszichés rendezettség)

A műsorvezetői magatartás konkrét követelményei a műsor folyamán, (ill. riport-, interjúkészítés során):

4f (+ 1) törvénye

- 1. felold** (pozitív emocionális légkör megteremtése, a „nyitás” momentumának, a beköszönés momentumának meghatározó jellege, jelentősége);
- 2. felvet** (témaismertető, a figyelem, kíváncsiság és érdeklődés felkeltése);
- 3. feltár** (a műsor adott témájának/témáinak bemutatása, feldolgozása, a hallgató érdeklődésének, figyelmének fenntartása a „tálalás” módjával, a szöveg – zene adekvát kapcsolatával a tartalmi – hangulati összhatás megteremtése, fokozása);

4. felügyel (a műsor szerkezetének „kézbentartása”, belső logikai egységeinek biztosítása, időrendi betartása, a műsor időtartamának hatékony beosztása, az „üresjáratok” elkerülése, a megértést segítő redundancia megfelelő alkalmazása);
5. lezár (udvariasság, határozottság, a műsorral való kapcsolattartáslehetősége)

Az „F- törvény”, illetve a „4f+1 törvény” hatékonyan alkalmazható a riportkészítés során is, a konkrét riport- és interjúszituációban. A riport, interjú vagy stúdióbeszélgetés sikerét (a téma hiteles és érdekfeszítő bemutatását) nagymértékben befolyásolja a riportter magatartása, az, hogy mennyire tudja feloldani, „megnyitni” riportalanyát, hogyan kérdez (a „miért”-ek, az ok-okozati összefüggések feltárása), mennyire követi a riportalany gondolatmenetét, mennyire tartja érzelmi és mentális kontroll alatt a beszélgetés menetét, hogyan zárja le a beszélgetést).

6.2. Fiatalok rádiózási szokásai és nyelvhasználati elvárásai. Kérdőíves felmérés

Felmerül a kérdés, hogy mennyire ismerik a romániai regionális közszolgálati rádiók saját célközönségük elvárásait, médiafogyasztási szokásait, amikor meghatározzák szerkesztési koncepciójukat, médiapolitikai stratégiájukat? Milyen gyakran rádióznak a fiatalok és milyen adót hallgatnak? Milyen műsortípusokat hallgatnának szívesen? Melyek a rádiós beszélő vonzó, illetve zavaró tulajdonságai a fiatalok körében? Ezekre a kérdésekre is választ kerestem egy kérdőíves felmérésben, amely 108 középiskolás válaszait összegezi. Az adatközlők több mint fele hetente többször, illetve naponta hallgat rádiót. Figyelemreméltó, hogy a válaszolók több mint egyharmada (39%) ritkán, alkalomszerűen rádiózik. Ebből arra lehet következtetni, hogy a fiatalok jelentős része nem zárkózik el ugyan a rádiózás élményétől, de a rádió nem nyújt számukra olyan tájékozási, szórakozási, kikapcsolódási lehetőséget, ami miatt a szabadidejük egy részét (hetente többször, vagy naponta) rádióhallgatással töltেনék. A felmérés adatai szerint a többség a kellemes hangot tartja a rádióbemondó, műsorvezető legvonzóbb tulajdonságának és ezt követően az érthető, helyes beszédet. Figyelemreméltó továbbá, hogy a nyugodt hangot több mint 60 százalékuk jelölte meg vonzó tulajdonságként. A bemondó, műsorvezető legvonzóbbnak tartott tulajdonságai közül kettő tehát kifejezetten hangig adottság. A kellemes hang rokonszenvesebbnek bizonyult az érthető, helyes beszédnél, a nyugodt hang pedig a választékos fogalmazásnál. Ez igazolja azt az

empirikus tapasztalatot, hogy önkéntelenül is jobban odafigyelünk a rádióból elhangzó szöveg tartalmára, ha azt vonzó módon, a fülünk számára kellemes hangon közvetítik. A 108 válaszoló közül 92 fiatal jelölte be a kellemes hangot, 85 fiatal az érthető beszédet, 65 válaszoló szerint a nyugodt hang a rádiós beszélő egyik legvonzóbb tulajdonsága. Ez ellentmond annak a terjedő vélekedésnek, hogy a fiatalok a harsány, dinamikus, pergő, gyorsritmusú beszédmodort kedvelik. Manapság, amikor a rádiózásban is mindent dinamizálni akarnak az újítás, a modernizálás jegyében, talán alaposabban meg kellene vizsgálni, hogy valóban ezt igényli a médiafogyasztó, a hallgató?

Összegzésként elmondható, hogy a regionális közszolgálati rádió újra visszahódíthatná a fiatal hallgatókat, ha figyelne igényeikre és az elvárásaiknak megfelelő tartalomkínálatot is beépítene a műsorrácsába. A hallgatói utánpótlás szempontjából sem érdektelen, hogy a mai fiatalok mennyire érzik magukénak a regionális (tehát a közelükben működő) rádiók műsorkínálatát. Figyelemreméltó, hogy a fiatal hallgatók számára nem a dinamikus, pergő hangvétel a rokonszenves, hanem mindenekelőtt a kellemes hangszín, a nyugodt hang és az érthető beszéd, a választékos nyelvhasználat. A marosvásárhelyi felmérésnek a gyors beszédre vonatkozó adatai ellentmondanak egy hasonló, magyarországi vizsgálat adatainak.² A megkérdezett magyarországi (budapesti, szombathelyi) fiatalok többségét, 78%-át, egyáltalán nem zavarta a gyors tempójú beszéd. A kutatás vezetője ezt azzal magyarázza, hogy a fiatalok hozzászoktak a kereskedelmi rádiók tempós, dinamikus hangvételéhez. A marosvásárhelyi adatközlő fiatalok is gyakrabban hallgatnak kereskedelmi rádiót, mint közszolgálatit, a többségük mégis ellenszenvesnek tartja a rádiósok gyors beszédét. Tapasztalataim, megfigyeléseim szerint az erdélyi magyar fiatalok köznapi spontán beszéde általában lassúbb tempójú, mint a magyarországi fiataloké. Ezt az empirikus megállapítást összehasonlító kvantitatív vizsgálatok erősíthetnék meg, illetve cáfolhatnák.

² vö. Balázs Géza hallgatói attitűdvizsgálata, 2006, 46–55.

6.3. Nyelvhasználati jelenségek a Marosvásárhelyi Regionális Rádió magyar nyelvű adásaiban

A rádiós szövegekben az idegen kifejezések egy része nem, vagy csak nehezen helyettesíthető azonos értelmű magyar szóval (gondoljunk csak a kommunikáció kifejezéseire), túlzott használatukat mégis nagyon fontos kerülni, mert az erdélyi hallgatók egy része, főleg az idősebbek nem értik a jelentésüket. Sőt a tanultabb emberek sem értik mindig világosan egy-egy idegen eredetű kifejezés pontos értelmét. Ez derült ki abból a vizsgálatból, amelyet 30 egyetemi hallgató körében végeztem. A diákok azt a feladatot kapták, hogy magyarázzák meg a *büdzsé* (költségvetés), a *regula* (szabály), a *biatlon* (sílövészet), a *prioritás* (előny, elsődlegesség), a *globalizáció* (világkultúra, egyetemessé váló gazdasági-kulturális folyamatok) és a *hipotetikus* (feltételezett) szavak értelmét, írják mindenikhez a megfelelő pontos magyar kifejezést. A legtöbben (23 válasz) a prioritás szó értelmét ismerték, ezt követte csökkenő sorrendben a regula (18) a büdzsé (16), a globalizáció (15), a biatlon (12) és legvégül (11) a hipotetikus szó. A fogalom-teszt eredményei azt jelzik, hogy még a gyakran hallott és gyakran használt idegen kifejezéseknek sem értjük mindig a pontos értelmét, az olvasottabb embereknek is zavart okoz és nehézséget jelent beépíteni új kifejezéseket a már kialakult anyanyelvi gondolati-fogalmi rendszerbe.

6.4. A hírszöveg és a hírmegértés kapcsolatának vizsgálata

A rádióban elhangzó információkat egyszeri hallomás alapján kell megértenie a hallgatónak. A rádiós szövegalkotás tehát, elsősorban kommunikációs kérdés, a nyelvi megformáltságnak (nyelvi pontosság, igényesség) az információ hatékonyságát, a közérthetőséget kell szolgálnia.³ A hír szövegszerkezete, a hír megfogalmazásának módja döntően befolyásolja a hírek megértését: a világosan, érthetően, a pontosan megszövegezett hírek segítik a hírmegértést, a hibás, a nem „fültre szerkesztett” rádióhírek akadályozzák a szövegmegértést. Ebből a feltételezésből kiindulva végeztem el egy kísérletet. Két azonos tartalmú, de különböző módon (újsághír-szerű és rádiós stílusban) megfogalmazott hírösszefoglalót állítottam össze, mindkét változatot hangfelvételre

³ Vö. Wacha, 1999, 214.

rögzítettem. A vizsgálatban 12 személy vett részt (egyetemi hallgatók) két egyenlő létszámú csoportra osztva: az **A csoport** (kísérleti) és a **B csoport** (kontroll). A két csoport nem találkozott a vizsgálatban és nem közöltem előre, hogy a hírek meghallgatása után írásban le kell jegyezniük a hallott információkat. Az 1.változat és a 2. változat időtartama egyenként 4 perc körüli volt, tehát nagyjából azonos hosszúságú hírsort kellett meghallgatnia a két csoportnak; a hangfelvételt kihangosítva forgattam le. Az **A. csoport** írásban lejegyzett tartalomismertetői kivétel nélkül alig néhány szavasak voltak. Senki sem tudott dátumokat, időpontokat megjegyezni, a hallott hírek felidézésekor négyen kifejejtettek valamit a hírtémák felsorolásából, vagy egy művelődési hírt, vagy egy politikai eseménybeszámolót. A **B. csoport** eredményesebb volt: a résztvevők felének sikerült felidéznie az információk lényegét, a hírek szereplőit (neveket) a helyszínt és az időpontok egy részét.

A két csoport hírmegértési teljesítménye közötti egyértelmű különbségek azt igazolják, hogy a hírmegértést döntő módon befolyásolja a hírszöveg szerkezete. A bonyolult mondszerkesztésű híreket, az értető felolvasási mód ellenére, nehezen tudja követni és megérteni a hallgató. A címmondat (tételmondattal) szerepe meghatározó a hírtartalom megértésében és rögzítésében, felidézésében. A hírösszefoglaló 2. változatában a hírtértékű információ minden esetben a hírszöveg legelején kapott helyet, ez pedig hozzásegítette a hallgatót, hogy megértse a lényegét. Különös figyelmet érdemelnek a művelődési hírekkel kapcsolatos vizsgálati eredmények. Országos rádiók esetében ennek a típusú információszolgáltatásnak nincs jelentősége és létjogosultága, de a helyi és körzeti adók esetében ez fontos és igényelt közszolgálati feladat. A rendezvény-ajánlók, a művelődési hírek funkciója, hogy felhívják a hallgatók figyelmét egy-egy kulturális eseményre, közösségi programra, hogy pontosan, érthetően tájékoztassák a hallgatót az előadások címéről, a különböző rendezvények, (fesztiválok, falutalálkozók, stb.) meghívottairól, a programok helyszínéről, kezdési időpontjáról. A vizsgálat első szakaszában a művelődési hírek szövegében a lead helyére került a rendezvény időpontja és helyszíne. Ennek következtében a hallgató csak jóval később értesül a tulajdonképpeni programról, magáról a rendezvény tartalmáról, annak címéről, témájáról. Mire úgy döntene, hogy érdekelné az ajánlat (például, szívesen megtekintené az adott előadást, elmenne a rendezvényre), már régen elfelejti a kezdési időpontot és a helyszínt. Jellemző

és gyakori hiba továbbá, hogy a körzeti eseményekről szóló hírek, rendezvényajánlók a hallgató figyelmét nem a tulajdonképpeni eseményre, a közérdekű információkra (esemény, helyszín, dátum), hanem a szervezőkre, a szervezés szereplőire irányítják.

A hírszövegezés és hírmegértés összefüggéseit vizsgáló kutatás további izgalmas kérdéseket vet fel, például, hogy milyen eredményeket mutatna egy hasonló, de nagyobb mintán végzett felmérés, melynek résztvevői nem egyetemi hallgatók, hanem más foglalkozású, más korcsoportú emberek? Milyen szerepet játszik a hírolvasó neme, beszédtempója a hírek megértésében? Ennek megválaszolására további kutatásokat tervezek.

6.5. Publicisztikai szövegek meghangosítása. A téma, a tartalom és az interpretáció összefüggéseinek vizsgálata

A publicisztikai műfajok közül a hazai regionális közszolgálati rádiókban leggyakrabban cikkek, kommentárok, jegyzetek hangzanak el. Ezek egy részét maguk a rádiósok fogalmazzák meg és olvassák fel, de igen nagy számban használják fel és hangosítják meg a külső szerzők munkáit, egyre gyakrabban az interneten közzétett cikkeket, ismeretterjesztő, szórakoztató tartalmú írásokat.

Egy vizsgálatban arra kerestem választ, hogy a különböző témájú, rövid ismertető cikkek felolvasásakor a szöveghangoztatás módja milyen érzelmi viszonyulást vált ki a hallgatóból, és ez milyen mértékben gyengíti vagy erősíti a hallgató figyelmét. Olyan vizsgálati körülmények között, amelyben a hallgatók csoportja kifejezetten azt a feladatot kapta, hogy figyelmesen kövesse az elhangzó információkat. Abból a hipotézisből indultam ki, hogy az inadekvát, a monoton, illetve a gyors tempójú szövegolvasás az érdekes téma ellenére negatív viszonyulást vált ki a hallgatóban, ez pedig gyengíti a szövegtartalom megértését, rögzítését. Feltételeztem ugyanakkor, hogy az adekvát, normál tempójú szöveginterpretáció pozitív, „befogadó” viszonyulást vált ki a hallgatóból. Vizsgálati módszerként a beszédprodukciós és beszédpercepciós tesztet választottam, amelyben egy 11 főből álló csoport vett részt, 8 lány és 3 fiú. Két csoportot alkottak, négyen bemondói, heten hallgatói feladatot kaptak. Négy különböző tematikájú szöveget választottam ki felolvasásra (sport, divat, tudományos, mese) és úgy alakítottam át a szövegeket, hogy megközelítőleg azonos hosszúságúak legyenek. A bemondók és a

hallgatók nem beszélhették meg egymással a kapott feladatot. Az első szöveg egy sporttörténeti ismertető, a tájfutás eredetét és történetét foglalja össze röviden. A cikk felolvasója azt az utasítást kapta, hogy szándékosan monoton, szaggatott tempóban olvasson, ne legyen tekintettel az értelmező tagolásra, pusztán a szavakat olvassa fel egymás után. A második szöveg témája a divat, rövid ismertető az aktuális divatirányzatokról. A felolvasó itt azt az instrukciót kapta, hogy szándékosan gyorsított tempóban olvasson, ne törekedjék a pontos artikulációra. A harmadik cikk egy szakszövegből, egy szövegtani tanulmányból vett részlet, annak rövidített, de tartalomhű változata. A bemondó itt azt a feladatot kapta, hogy a szöveget pontosan értelmezze és törekedjen az értető, gondos interpretációra, a megfelelő tagolásra, a szünetek és hangsúlyok helyén való alkalmazására, a szükség szerinti tempóváltásra. A negyedik szöveg az előbbiekhöz hasonló terjedelmű, de más műfajú írás volt, Ezópusz egyik tanmeséje. A bemondó azt a feladatot kapta, hogy a szöveget pontosan értelmezze és törekedjen a gondos interpretációra, a tagolásra, a szünetek és hangsúlyok megfelelő alkalmazására.

A vizsgálat eredményei szerint a gyorsított szöveginterpretáció vált ki leginkább negatív benyomást a hallgatókban. Ez figyelemreméltó adat, hiszen a fiatalok, különösen a lányok körében a divat az egyik legvonzóbb, legnépszerűbb téma. A hallgatók csoportjában a lányok voltak túlnyomó többségben, mégis a divatról szóló cikk gyorsított interpretációja kapta a legtöbb negatív minősítést. A gyors szövegmondás tehát nagyobb ellenérzést váltott ki a hallgatóságból, mint a tagolatlan, monoton. Ebben szerepe lehetett annak, hogy a hallgatók csoportjában jelenlévő három fiú érdeklődését jobban felkeltette a sporttörténet (az értékelőlapon mind a három fiú érdekesnek jelölte a témát), ezért aztán fokozottan, szándékos figyelemmel követték az elhangzottakat, a sporttörténeti információkat. A tudományos cikk esetében feltűnően szétválk a pozitív és negatív értékelés. Az értékelőlapokon is csak egyoldalú jelöléseket találtam. Megállapítható, hogy a gondosabb interpretáció ellenére, azok, akik nem tartották érdekesnek a témát, hajlamosak voltak kellemetlennek és érthetetlennek ítélni a szövegmondást is. Szemben azokkal, akik érdekesnek, érthetőnek és kellemesnek is minősítették az elhangzott szöveget. Megfigyelhető tehát, egyrészt az a hallgatói attitűd, amely az inadekvát felolvasásra negatívan reagál (a divat vonzó téma a lányok körében, mégis ellenszenves volt számukra az előadás módja és nem tudták figyelmesen követni a hallott

információkat. Másrészt megállapítható, hogy a hallgató a számára különösen érdekesnek, izgalmasnak bizonyuló témát kiemelten kezeli, jobban odafigyel rá, a téma tálalását (meghangosítását) pedig hajlamos elnézően fogadni. A legegységértelműbb mutatók a meseinterpretációhoz kapcsolódtak. Ebben az esetben az érdekes témához gondos interpretáció is társult, a képszerűen, szemléletesen, követhetően megalkotott és érthetően felolvasott történetet szinte kivétel nélkül mindenki érdekesnek, érthetőnek és kellemesnek ítélte, csupán egyetlen „kellemetlen” jelölést kapott az értékelőlapon. A jelölő indoklásában elmondta, neki túl lassúnak tűnt a mesefelolvasás, azért jelölte be a kellemetlen jelzőt.

7. Összefoglaló. A dolgozat tézisei

- i. A romániai regionális közrádiók csak úgy lábálhatnak ki (a kétségkívül egyre erőteljesebben megmutatkozó) identitásválságból, ha nem a külső tényezők (az átfogó, globális médiafolyamatok) megváltoztatásában/megváltozásában látják, illetve keresik a megoldást, hanem a szakmai attitűdváltásban, a felelős szerkesztői, műsorvezetői, riporter magatartás kialakításában. Ennek tudatosítására, a szakmai és a szakmai etikai pályakövetelményeknek mint EGYSEGNEK a láttatására dolgoztam ki, fogalmaztam meg az *F- törvényt és az f+1 törvényt*. • Meggyőződéssel, bátran ajánlom ezek oktatását, illetve a hozzájuk kapcsolódó fogalmak tisztázását, megbeszélését a média és újságíró szakos hallgatókkal. Meglátásom szerint a pálya iránti elköteleződés, a szakmai hozzáállás iránya, irányultsága (igényesség, igénytelenség, lelkesedés, közöny, stb.) az egyetemeken, főiskolákon alapozódik meg.
- ii. Az erdélyi magyar fiatalok igénylik a nekik, hozzájuk szóló tematikus rétegműsorokat. A középiskolás fiatalokkal készült kérdőíves felmérés adatai cáfolják azt a több mint egy évtizede meghonosult és makacsul „kitartó” tévhitet, miszerint a tizenévesek eltávolodtak a közrádiótól és nincs is esély a visszahódításukra. A hazai regionális rádióműsoroknak, közszolgálati feladataik

maradéktalan ellátása érdekében, programot kell (kellene) kidolgozniuk a fiatalok megszólítására.

- iii. A hallgatók kiemelt szerepet tulajdonítanak a rádiós beszélő hangj adottságainak. A rádiós beszélőt mindenekelőtt kellemes, nyugodt hangja teszi vonzóvá, ez képezi a „nyitányát” a rádióbemondó és a rádióhallgató közötti kapcsolatnak. A fiatal adatközlők többsége, 78 százaléka, a rádióbemondók gyors beszédét tartja a legzavaróbb tulajdonságnak. Ez az adat ellentmond annak a magyarországi kutatási eredménynek, amely szerint az adatközlő fiatalok 78 százalékát egyáltalán nem zavarja a rádiósok gyors beszéde.⁴
- iv. A hír értékének (mennyire fontos, mennyire érinti a hallgatót mint egyént és mint egy adott közösség tagját) meghatározó szerepe van a percepció folyamatban. A hallottak megértéséhez és rögzítéséhez azonban a hírek világos, pontos megfogalmazására, a hírszöveg értető felolvasására van szükség.
- v. A címmondat, tételmondat szerepe meghatározó jelentőségű a rádiós hírek megértésében. A rádiósan megfogalmazott (szukcesszív szerkezetű) hírek, közlemények tartalmát sokkal pontosabban tudják felidézni a hallgatók, mint az írott (újsághír) stílusú hírekét. A művelődési, kulturális híreknek, közleményeknek sajátos helyük, funkciójuk van a regionális közrádiók magyar nyelvű adásaiban. A rendezvényajánlók megfogalmazásában, átírásában (rádiós közleménnyé való átszerkesztésében) a következő a sorrend: esemény + helyszín + időpont. A fordított információ-adagolás egyértelműen akadályozza a megértést.
- vi. A hangerőhöz hasonlóan bizonyos mértékig tudatosan is irányítható, szabályozható a hang érzelmi színezete, emocionális töltete, intenzitása. A határt a szöveg természete, mondanivalója szabja meg. Ezt a legtömörebben Wacha Imre tétele fogalmazza meg: „a szöveg magában hordozza hangzását is”.⁵ A legnehezebb a beszédtempó szándékos gyorsítása, illetve lassítása. Mindkét esetben a beszédprodukción erőlködő, kapkodó, következetlen és a hallgatóból egyértelműen negatív viszonyulást vált ki.

⁴ Balázs Géza attitűdvizsgálata, 2006, 46–55.

⁵ Wacha, 1999, 141.

- vii. A dolgozatban szereplő kérdőívek, percepciós tesztek adaptálhatók a médiaoktatásban, médiapedagógiai munkában. Az átdolgozott változatok didaktikai módszerként, szimulációs gyakorlatként, szituációs feladatként alkalmazhatóak.

8. Könyvészet

- Andok Mónika (2007), A rádiós hír mint szövegtípus. In H. Varga Gyula (szerk.), *Tanulmányok a kommunikációkutatás köréből*. Eger, Líceum Kiadó. 51–74.
- Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.), *Szöveg, szövegtípus, nyelvtan. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához*. Budapest, Tinta Könyvkiadó. 113–126
- Balázs Géza (2000), *Médianorma*. Budapest, MR.
- Balázs Géza (2006), A rádiók kiejtési normája. In Zimányi Árpád (szerk.), *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis, Sectio Linguistica Hungarica*. Eger, Líceum kiadó. 46–55.
- Bárczi Géza (1974), *A magyar nyelv életrajza*, Budapest, Gondolat Kiadó.
- Bolla Kálmán (2006), Hangzásbeli változatosságok megítélése nyelvészeti-fonetikai szempontból. In Zimányi Árpád (szerk.), *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis, Sectio Linguistica Hungarica*. Eger, Líceum kiadó.
- Coman Mihai (2001), *Manual de jurnalism I-II*. Iași, Editura Polirom.
- Coman Mihai (2003), *Mass media in România post-comunistă*. Iași, Editura Polirom.
- Deme László (1997), *A nyelvi érintkezésformák problémái a rádiózásban*. Budapest, MR.
- Elekfi László–Wacha Imre (2004), *Az értelmes beszéd hangzása*. Budapest, Szemimpex Kiadó.
- Ferenczy Judit (2007), A közhírek szövegszerkezete. In: H. Varga Gyula (szerk.), *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Nova Series Tom XXXIV. Sectio Scientiarum Economicarum Socialium. Kommunikáció és szövegkutatás*. Eger, Líceum Kiadó.
- Goffman, Erwing E. (1981), *Façons de parler*, Paris, Les Editions Minuit.
- Gósy Mária (1997), *A magyar beszéd tempója és beszédmegértés*. Budapest, MR.
- Joanescu Irene: (1999), *Radioul modern: tratarea informației și principalele genuri informative*. Bucuresti, Ed. All.

- Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana (2003), *Limbaj și comunicare. Elemente de pragmatică lingvistică*. București, Ed. All.
- Kassai Ilona (1982), A magyar beszéd időtartamviszonyai. In Bolla Kálmán (szerk.), *Fejezetek a magyar leíró hangtanból*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Léon, Pierre (1993), *Précis de phonostylistique, Parole et expressivité*. Paris, Nathan Université.
- Lehtinen, Mari (2008), *La contextualisation du discours radiophonique*. Tampere, Juvenes Print.
- Márton Gyula–Péntek János–Vöő István (1977), *A magyar nyelvjárások román kölcsönszavai*. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó.
- Meunier, Peraya (2004), *Introduction aux théories de la communication*. Bruxelles, De Boeck.
- Péntek János (2001), *A nyelv ritkuló légköre*. Kolozsvár, Komp-Press Korunk Baráti Társaság.
- Péntek János (2004a), *Anyanyelv és oktatás*. Csíkszereda, Pallas-Akadémia.
- Petcu, Marian (2000), *Tipologia presei românești*. București, Institutul European.
- Petcu, Marian (2005), *Jurnalist în România. Istoria unei profesii*. București, Editura Comunicare.ro
- Popa Florentina (2009), *Verbal și paraverbal în discursul radiofonic*. Iași, Ed.UAIC
- Popescu-Grosu, Eugenia (1998), *Jurnalism radio. Specificul radiofonic*. București, Editura Teora.
- Szende Tamás (1995), *A beszéd hangszerelése. Idő, hangmagasság, hangerő és határjelzés a közlésben*. Budapest, MTA Nyelvtudományi Intézete.
- Tolcsvai Nagy Gábor (2001), *A magyar nyelv szövegtana*. Budapest, Nemzeti TK.
- Traverso, Véronique (1999), *L'analyse des conversations*. Paris, Nathan.
- Ungvári-Zrínyi Imre (2005), *Dialógus. Interpretáció. Interakció. Közelítések a kultúra kommunikatív értelmezéséhez*. Marosvásárhely, Mentor kiadó.
- Wacha Imre (1992a), *A retorika vázlata*. Budapest, MR.
- Wacha Imre (1997), Szöveg, szövegszerkezet, szöveggrammatika, „puntuáció”, szövegtolmácsolás. In *Helyesírás és nyelvpolitika*. Gyula, Erkel Ferenc Gimnázium. 27– 43.
- Wacha Imre (1999), *Szöveg és hangzása*,.Budapest, MR.

Wacha Imre (2004), Beszéd és nyelvi helyesség a rádióban. In H. Varga Gyula (szerk.), *Acta Academiae Pedagogicae Agriensis, Sectio scientiarum economicarum et socialium*. 56–90.

Zsigmond Győző (1998), *Névtani és nyelvművelő írások*. Bukarest, Editura Universităţii din Bucureşti.

Periodikák és folyóiratok

Bajomi –Lázár Péter (2001), Média. Hatalom. *Médiakutató*, 2001/tavaszi.

Bencédy József (1993), A Magyar Rádió műsorainak nyelvhasználata. *Magyar Nyelvőr* 117. 346–349.

Bolla Kálmán (1992), Szupraszegmentális elemzések, *Egyetemi Fonetikai Füzetek* 7. 220.

Deme László (1979): A szöveg alaptermészetéről. In Szathmári István és Várkonyi István (szerk.), *A szövegtan a kutatásban és az oktatásban..* MnyTK. 154.

Hermann József - Mester Mónika (2001), A rádiós hírszerkesztés alapjai, *Médiakutató*, 2001/ősz.

Imre Angéla (2005), Különböző műfajú szövegek szupraszegmentális jellemzői, *Magyar Nyelvőr*, 129 /4. 510–520.

Kardos Zoltán (2003), Közérthetőség a rádiós hírekben, *Médiakutató*. 2003/ősz.

Magyari Tivadar (2000), A romániai magyar média, *Médiakutató*, 2000/ősz.

Markó Alexandra (2005), A temporális szerkezet jellegzetességei eltérő kommunikációs helyzetekben. *Beszédkutatás*, 63–77.

Olaszy Gábor (2005), Prozódiái szerkezetek jellemzése a hírfelolvasásban, a mesemondásban, a novella- és a reklámok felolvasásában. In Gósy Mária (szerk.), *Beszédkutatás*, Budapest, MTA Nyelvtudományi Intézet.

Papp Z. Attila (2004), A romániai magyar újságíró-társadalom, *Médiakutató*, 2004/tél.

Péntek János (1992), Kísérlet a regionális szintű román nyelvi hatás mértékének kvantifikálására. In Kontra Miklós (szerk.), *Társadalmi és területi változatok a magyar nyelvben*. Budapest, MTA Nyelvtudományi Intézete.

Péntek János (2004b), Sajtó és nyelvi környezet, In *Közszolgálat az elektronikus médiában*, MÚRE konferencia füzet, 29–34.

Ráklí Veronika (2009), A hírolvasás temporális sajátosságai. *Alkalmazott Nyelvtudomány*. IX. évfolyam, 1–2. szám. 97–114.

Wacha Imre (1989), A szituáció, a szöveg és a szándék együttese mint a beszéd hangzásának determinánsa. *Magyar Nyelvőr*, 113.

Wacha Imre (1992b), Beszédkultúránk gondjairól. *Magyar Nyelvőr*, 257–62.

Wacha Imre (1993), A szövegfonetikai kutatások gondjairól. *Beszédkutatás* 49–61.

Internetes források

Auchlin A., Ferrari A., (1994), Stucturation prosodique, syntaxe, discours, In <http://clf.unige.ch/display.php?idFichier=247>, 2005. 06.29.

Bóna Judit (2007), *A felgyorsult beszéd produkciós és percepciós sajátosságai*, In http://doktori.btk.elte.hu/lingv/bona/Phd_dolgozat_BonaJudit.pdf, 2009.04.21

Crețu, Ecaterina (2009), *Termeni de stilistică și de poetică a textului*, In <http://www.scribd.com/doc/51201309/110/PROZODIE>, 2011.01.23.

Irimia, Dumitru (1999), *Introducere in stilistică*, In <http://www.scribd.com/doc/48955308/Dumitru-Irimia-introducere-in-stilistica>, 2006.03.17.

Olaszy Gábor (2007), Beszédstratégiák a prozódia tükrében, *Magyar Tudomány*, 1. In <http://www.matud.iif.hu/07jan/15.html>, 2008.11.09.

Péntek János (2005), *Levél Balázs Gézának*, In <http://dragon.unideb.hu>, 2007.04.12.

Péntek János (2010), *Változatok és változások a mai magyar nyelvben*, In <http://www.c3.hu/~magyarnyelv/10-01/tartalom10-1.htm>, 2010.12.19.

Wacha Imre (2008a), *Kiejtési babonák az elektronikus tömegtájékoztatás beszédében*, In http://www.beszed.hu/wacha_imre_kiejtesi_babonak_az_elektronikus_tomegtajekoztatas_beszedeiben, 2009. 02.11.

Wacha Imre (2008b), *A felolvasó rádiótól az interaktív rádióig. A rádiós beszédhelyzetről és a rádiósok beszédéről*, In http://www.medianyelv.com/index.php?option=com_content&view=article&id=81:wacha-imre-a-felolvaso-radiotol-az-interaktiv-radiokig&catid=44:wacha-imre-tanulmanyai&Itemid=53, 2009.05.27